

**Veiligheid op Esprit:
kop-notitie inzake leerlingen- en personeelsonderzoek**

Amsterdam, 23 juni 1997

drs. E. van Dijk
drs. M. van der Gugten

1 Inleiding

Voor een gerichte aanpak van schoolveiligheid is het noodzakelijk eerst informatie te verzamelen over incidenten, risico's en veiligheidsbeleving binnen de school. Hiertoe is zowel onder het personeel als onder de leerlingen van de Esprit-scholengroep een enquête-onderzoek uitgevoerd. Bij dit onderzoek is gebruik gemaakt van een door het ASVOS in opdracht van de gemeente Amsterdam ontwikkeld standaardinstrument, dat inzicht geeft in de mate waarin allerlei vormen van (objectieve en subjectieve) onveiligheid en incidenten op school voorkomen. Van beide onderzoeken is een rapport verschenen, respectievelijk *Medewerkersonderzoek 'veilig op school'* (Arbodienst GG&GD) en *Veiligheid op Esprit: module leerlingen-onderzoek* (Van Dijk, van Soomeren en Partners). Voor de exacte onderzoeksresultaten kunnen deze rapporten worden geraadpleegd.

In deze kop-notitie worden de belangrijkste conclusies uit beide onderzoeken samengevoegd en van commentaar voorzien. Hierdoor wordt enerzijds een beeld geschetst van de algemene situatie op de Esprit-scholengroep, anderzijds worden suggesties gedaan voor de richting waarin het beleid op Esprit zich kan ontwikkelen. Voordat hiertoe wordt overgegaan worden de gegevens echter eerst waar mogelijk vergeleken met de landelijke situatie.

2 Vergelijking leerlingenonderzoek Esprit met landelijke cijfers

Uit het leerlingenonderzoek blijkt dat bijna tweederde van de leerlingen zich het afgelopen jaar schuldig maakte aan normoverschrijdend gedrag. De delicten waaraan leerlingen zich het afgelopen jaar het meest schuldig maakten zijn achtereenvolgens:

- het pesten/treiteren van medeleerlingen (36%);
- het slaan en/of schoppen van medeleerlingen (31%);
- het inkrassen van deuren, meubels, enzovoorts (28%);
- het pesten/treiteren van docenten (21%);
- het meedoen aan vechtpartijtjes (20%);
- het meenemen van wapens (18%).

Het WODC heeft ondermeer in het jaar 1992 een self-reportonderzoek uitgevoerd onder jongeren van 12-17 jaar¹. Gevraagd werd naar strafbare delicten die de respondenten het afgelopen jaar hadden gepleegd, om zicht te krijgen op de jeugdcriminaliteit. Wanneer vergelijkbare delicten in dit onderzoek en in het Esprit-onderzoek naast elkaar worden gelegd, valt op dat de meeste delicten door Esprit-leerlingen vaker worden gepleegd dan door leerlingen uit het WODC-onderzoek. Hierbij moet echter wel een aantal kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste werd in de range van WODC-onderzoeken een sterk stijgende lijn geconstateerd, waarbij het aantal leerlingen dat delicten pleegt in vier jaar met 5% is gestegen. Aangezien het laatste onderzoek in 1992 plaats vond en het Esprit-onderzoek in 1997 is beslist niet uit te sluiten dat de resultaten van het WODC-onderzoek de actualiteit verminderd representeren. Ten tweede worden er in het WODC-onderzoek andere categorieën gehanteerd, waarbij de nadruk op de strafbaarheid van een feit ligt. Ten derde ging het bij het Esprit-onderzoek om delicten op en rond de school en in het WODC-onderzoek om delicten in het algemeen. Gevonden verschillen vormen dus eerder een indicatie dan een feit. Toch is een paar verschillen interessant en noemenswaardig. Deze zijn opgenomen in tabel 1. Een ander onderzoek naar leerlinggeweld in het

Noot 1 Junger-Tas, J. en P.H. van der Laan: *Jeugdcriminaliteit 1980-1992*, Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum, Den Haag, 1995.

voortgezet onderwijs is uitgevoerd door het ITS². Ook hiervan zijn vergelijkbare delicten opgenomen in tabel 1.

Tabel 1 Percentage daders per delict op Esprit en in onderzoeken van het WODC en het ITS.

	Esprit	WODC	ITS
betrokken bij vechtpartij	20	9	
wapen mee naar school	18	13	11
dreiging met geweld	3	-	9
iemand geslagen/geschopt	31	-	25
iemand verwonden met een wapen	4	0	2
iemand lastig vallen	11	14	-
brandstichting	2	3	-
heling	4	5	-
fietsdiefstal	4	3 ³	-
andermans eigendom stelen	11	-	4
andermans eigendom vernielen	40	-	8
verbaal geweld naar medeleerlingen	36 ⁴	-	62 ⁵
verbaal geweld naar schoolpersoneel	21 ⁶	-	35 ⁷

De betrokkenheid bij vechtpartijen en het dragen van een wapen scoort op Esprit hoger dan landelijk. Ook andere vormen van geweld, zoals slaan/schoppen en verwonding met een wapen, komen op Esprit vaker voor. Alleen dreiging met geweld scoort op Esprit lager. Onverdeelde aandacht voor geweldsdelicten lijkt in ieder geval op zijn plaats. Op de delicten brandstichting, heling en fietsdiefstal wordt ongeveer even hoog gescoord. In vergelijking met het ITS-onderzoek wordt op Esprit (veel) meer gestolen en vernield. Verbale agressie daarentegen lijkt op Esprit minder voor te komen dan landelijk, hoewel niet uitgesloten kan worden dat de tolerantiedrempel in Amsterdam hoger ligt.

In de resultaten van Esprit zijn aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van een harde kern daders die zeer regelmatig bepaalde delicten pleegt. Daders van deze delicten maken daardoor veel slachtoffers. Het gaat hierbij om delicten op het gebied van diefstal, vernieling en handel in drugs of gestolen spullen. Andere delicten worden juist door veel leerlingen, maar vooral incidenteel, gepleegd zoals bekladding van het schoolgebouw.

Noot 2 Mooij, T: *Leerlinggeweld in het voortgezet onderwijs*. Katholieke Universiteit Nijmegen, Instituut voor toegepaste sociale wetenschappen, 1994.

Noot 3 Inclusief brommers

Noot 4 In dit onderzoek geoperationaliseerd als 'pesten/treiteren'

Noot 5 In dit onderzoek geoperationaliseerd als 'iemand uitschelden'

Noot 6 In dit onderzoek geoperationaliseerd als 'pesten/treiteren'

Noot 7 In dit onderzoek geoperationaliseerd als 'uitschelden'

In het onderzoek van het ITS is tevens de omvang van het slachtofferschap onder de leerlingen nagegaan. In onderstaande tabel wordt, voor zover mogelijk, een vergelijking gegeven.

Tabel 2 Percentage slachtoffers per delict op Esprit en in ITS-onderzoek.

	Esprit	ITS
uitgescholden door leerlingen	15/16	53
uitgescholden door schoolpersoneel	9	34
eigendommen gestolen	31	26
bedreigd met geweld	4	9
geslagen/geschopt	10	17
met een wapen verwond	1	2

Ook uit deze vergelijking blijkt dat verbaal geweld op Esprit minder lijkt voor te komen dan elders. Ook worden Esprit-leerlingen minder vaak het slachtoffer van slaan/schoppen, maar wel iets vaker van gestolen eigendommen.

3 Vergelijking uitkomsten leerlingen- en personeelsonderzoek

In het leerlingenonderzoek is gevraagd naar het soort delicten waarvan de leerlingen het afgelopen jaar slachtoffer werden. Aan het personeel is hetzelfde gevraagd, maar voor deels ander type delicten dan bij de leerlingen. De resultaten op vergelijkbare delicten zijn opgenomen in tabel 3. Voor de overige delicten wordt verwezen naar de aparte onderzoeksrapporten.

Tabel 3 Percentage slachtoffers per delict onder leerlingen en het schoolpersoneel

	schoolpersoneel	leerlingen
schelden/pesten/treiteren	45	16
seksuele opmerkingen	18	8
vernietiging eigen spullen	13	22
diefstal eigen spullen	15	27
discriminerende opmerkingen	6	15-24 ⁸
diefstal fiets/brommer	3	9
slaan/schoppen	4	10
bedreiging met (nep)wapen	3-6 ⁹	3
verwond met een (nep)wapen	1	1

Noot 8 In de leerlingenenquête is de vraag naar discriminerende opmerkingen uitgesplitst naar opmerkingen gemaakt door medeleerlingen en opmerkingen gemaakt door het schoolpersoneel, in de personeelsenquête niet. Het percentage slachtoffers onder de leerlingen bedroeg op beide delicten respectievelijk 15% en 9%. Omdat onduidelijk is hoeveel slachtoffers in beide categorieën vallen, is de totaalscore minimaal 15% en maximaal 24%.

Noot 9 In de personeelsenquête is de vraag naar bedreiging met een wapen of een ander voorwerp uitgesplitst, in de leerlingenenquête niet. Het percentage slachtoffers onder het personeel bedroeg op beide delicten 3%. Omdat onduidelijk is hoeveel slachtoffers in beide categorieën vallen, is de totaalscore minimaal 3% en maximaal 6%.

Wanneer de onderzoeken onder het schoolpersoneel en de leerlingen van Esprit met elkaar worden vergeleken vallen nauwelijks verschillen op in de top vijf van delicten waarvan zij beiden slachtoffer worden. Zowel personeel als leerlingen worden het meest getreiterd/gepest en bestolen en vaak worden er spullen van hen vernield. In de omvang van het slachtofferchap zijn echter wel opmerkelijke verschillen te constateren. Leerlingen zijn veel vaker het slachtoffer van normoverschrijdend gedrag dan het schoolpersoneel. Een uitzondering moet daarbij worden gemaakt voor schelden/pesten/treiteren. Dit overkomt 45% van het schoolpersoneel en 16% van de leerlingen. Bovendien krijgt het schoolpersoneel vaker seksuele opmerkingen te horen dan leerlingen.

In het personeelonderzoek is tevens gevraagd in hoeverre het schoolpersoneel calamiteiten heeft gesignaleerd, zoals het overlijden of zelfmoord van een medewerker of leerling, brandstichting of een ongeval met ernstig letsel. Relatief veel personeelsleden signaleerden lichamelijk geweld tussen leerlingen onderling of met andere medewerkers.

Aan zowel het schoolpersoneel als de leerlingen zijn vragen omtrent de veiligheidsbeleving gesteld. De resultaten voor beide groepen staan in onderstaande tabel.

Tabel 4 Percentage personeelsleden en leerlingen dat zich soms of vaker onveilig voelt in de genoemde situaties.

	schoolpersoneel	leerlingen
tijdens individuele gesprekken (schoolpersoneel)/als je alleen bent met een lera(a)r(es) (leerlingenenquête)	15	21
alleen in het schoolgebouw	19	21
op schoolfeesten	27	18
tijdens buitenschoolse activiteiten	13	20

Uit de resultaten blijkt dat het schoolpersoneel zich veel onveiliger voelt op schoolfeesten dan leerlingen. Leerlingen daarentegen voelen zich onveiliger wanneer zij alleen zijn met een leraar/lerares en tijdens buitenschoolse activiteiten.

Tevens is beide groepen gevraagd naar de veiligheid van een aantal plaatsen op en rond de school. In onderstaande tabel staat een vergelijking van de resultaten.

Tabel 5 Percentage schoolpersoneelsleden en leerlingen dat zich soms of vaker onveilig voelt op de genoemde plaatsen.

	schoolpersoneel	leerlingen
op weg van of naar school	20	23
in de omgeving van school (straat, parkeerplaats, park)	28	24
op het schoolterrein zelf (buiten)	24	16
binnen school maar buiten de lokalen (ingang, gangen, trappen, aula)	23	11
in de kantine	21	11
in de klaslokalen ¹⁰	9 (12)	8
in de gymzaal/ kleedruimtes ¹¹	9	12 (11)

Het schoolpersoneel voelt zich op een aantal plaatsen vaker onveilig dan de leerlingen, met name op het schoolterrein zelf, binnen de school maar buiten de lokalen en in de kantine.

Uit het personeelsonderzoek komt naar voren dat het probleem omtrent agressie en geweld fors is. 86% van het personeel merkt minstens één keer per maand iets van incidenten tussen leerlingen, 51% tussen leerlingen en medewerkers. Ook op het gebied van seksuele intimidatie constateert 41% problemen tussen leerlingen. Tussen leerlingen en medewerkers wordt dit veel minder vaak gesignaleerd (8%). Toch geven veel werknemers aan hier het slachtoffer van te worden.

Uit het leerlingenonderzoek blijkt dat 38% van de leerlingen zich wel eens schuldig maakt aan fysieke agressie/geweld. Het aantal leerlingen dat aangeeft hiervan slachtoffer te zijn geworden is echter veel lager, namelijk 11%.

In het personeelsonderzoek zijn een aantal vragen gesteld naar het bestaan en naleven van schoolregels. Geconcludeerd wordt dat er bij nogal wat personeelsleden onduidelijkheid heerst over het bestaan van schoolregels. Volgens 69% zijn er regels t.a.v. agressie en geweld en volgens 36% t.a.v. seksuele intimidatie. Marcanti en Mondriaan steken hier positief bij af, op deze scholen weet bijna 90% van het bestaan van de schoolregels. Veertig procent vindt dat de regels onvoldoende worden nageleefd.

Een groot gedeelte van het personeel van Esprit (57%) vindt dat de school positief gedrag van de leerlingen voldoende bevestigt of beloont, 7% vindt dat dit (bijna) nooit gebeurt. De resultaten van de leerlingenenquête bevestigen dit beeld: de meeste leerlingen vinden dat zij complimenten voor goed gedrag krijgen, maar 37% van de leerlingen vindt dat dit niet het geval is. Het lijkt erop dat het schoolpersoneel hier toch een positiever beeld over heeft dan de leerlingen zelf.

Noot 10 In de personeelsenquête is apart naar de veiligheid van theorielokalen en praktijklokalen gevraagd. In de leerlingenenquête zijn deze samengevoegd tot één categorie klaslokalen. In deze tabel is als vergelijking voor de klaslokalen de theorielokalen genomen. Het resultaat op de categorie praktijklokalen staat tussen haakjes.

Noot 11 In de leerlingenenquête is apart naar de veiligheid van gymzaal/kleedruimtes en sportvelden gevraagd. In de personeelsenquête zijn deze samengevoegd tot één categorie. In deze tabel is als vergelijking voor de gymzaal/kleedruimtes/sportvelden de categorie gymzaal/kleedruimtes uit de leerlingenenquête genomen. Het resultaat op de categorie sportvelden staat tussen haakjes.

De meeste personeelsleden (61%) vinden dat zij in voldoende mate goed voorbeeldgedrag vertonen, 5% vindt dat dit (bijna) nooit gebeurt. 74% van de leerlingen is het daarmee eens en vindt dat docenten goed voorbeeldgedrag tonen, 18% vindt echter van niet. Ook op dit punt lijkt het personeel iets positiever dan de leerlingen.

Verder was het schoolpersoneel redelijk tevreden over hoe op spijbelen wordt gereageerd en de mate waarin goede oplossingen voor incidenten worden gezocht. Deze items zijn in het leerlingenonderzoek niet onderzocht.

De grootste groep personeelsleden (40%) gaat met veel plezier naar school. Bij de leerlingen is dit eveneens het geval (47%). Ook is het personeel tevreden over de collegiale omgang. De helft geeft echter aan dat nieuwe docenten onvoldoende worden ingewerkt. Ook ervaren veel medewerkers te weinig aandacht van leidinggevenden voor de onderwerpen agressie/geweld en seksuele intimidatie. Leerlingen waren van mening dat de opvang op school na ernstige gebeurtenissen thuis of op school te wensen overlaat.

Bij het personeel van Mondriaan is bij vrijwel iedereen bekend met het meldingssysteem en de aanwezigheid van een speciale functionaris voor de opvang van slachtoffers. Bij de andere scholen liep dit uiteen van 31-57 procent. In hoeverre er een meldingssysteem functioneert en ook leerlingen hiervan op de hoogte zijn, is niet direct nagegaan. Wel bleek uit het leerlingenonderzoek dat daders van normoverschrijdend gedrag slechts in eenvijfde van de gevallen door de school worden ontdekt. Slachtoffers daarentegen vertelden in 43% van de gevallen iemand van school over de ervaring, meestal een leraar/lerares of mentor. Dit is tamelijk vaak, maar duidt niet speciaal op bekendheid met een meldingssysteem of opvangfunctionaris. Het is echter mogelijk dat leerlingen hun ervaring wel aan een speciale functionaris verteld hebben, maar dat zij, toen zij deze persoon niet met zoveel woorden in de vragenlijst genoemd zagen, de optie leraar/lerares of mentor aankruisten.

Uit het leerlingenonderzoek kwam ook naar voren dat 39% van de slachtoffers niemand over de slachtoffer-ervaring vertelde. Meestal is dat omdat zij de ervaring niet belangrijk vinden, maar 13% van deze leerlingen gaf aan dat zij niet wisten aan wie zij het moesten vertellen. Dit zou kunnen duiden op onbekendheid met het meldingssysteem en een speciale functionaris. De verschillen tussen de vestigingen waren niet significant. De bekendheid met een systeem, zoals bij het personeel van Mondriaan werd geconstateerd, is bij de leerlingen niet teruggevonden.

Aan zowel het schoolpersoneel als de leerlingen zijn vragen gesteld omtrent de reactie van de school op de ontdekking van een delict. Leerlingen gaven aan dat de school in vrijwel alle gevallen actie ondernam, meestal door een gesprek met de dader te organiseren. Aan medewerkers is gevraagd of de politie bij strafbare feiten wordt ingeschakeld en of bestraffing rechtvaardig is. Volgens driekwart van het personeel wordt bij strafbare feiten de politie ingeschakeld, aan leerlingen is dit niet gevraagd. Bijna de helft van de medewerkers vindt de straffen rechtvaardig.

In het leerlingenonderzoek geeft driekwart van de leerlingen aan (enigszins) tevreden te zijn met de door de school ondernomen actie.

4 Prioriteiten volgens leerlingen en personeel

Aan de leerlingen is direct gevraagd naar hun prioriteiten in de verbetering van de veiligheid op school. Ongeveer tweederde van de leerlingen vindt de veiligheid op school een probleem waar nodig iets aan gedaan moet worden. De volgende prioriteiten werden het meest genoemd:

- het stelen van geld of spullen (58%).
- discriminerende opmerkingen over huidskleur, cultuur of godsdienst (42%).
- vechtpartijen tussen leerlingen (39%).
- dat leerlingen wapens mee naar school nemen (38%).
- het pesten/treiteren van leerlingen door andere leerlingen (35%).

Bij het schoolpersoneel is dit niet direct gevraagd. Een aantal prioriteiten is echter wel uit de resultaten af te leiden. In het leerlingenonderzoek bleek de top vijf van delicten waarvan zij het slachtoffer werden in grote mate overeen te komen met hun prioriteitenlijst, zij het dat de ernst van een delict ook een rol speelt. De top vijf van slachtoffercijfers bij het schoolpersoneel kan daarom ook een handvat bieden bij het vaststellen van beleidsprioriteiten. Deze ziet er als volgt uit:

- schelden/pesten/treiteren (45%);
- diefstal spullen van school (35%);
- seksueel getinte opmerkingen/gedragingen (18%);
- zakkenrollen/diefstal eigen spullen (15%);
- vernieling eigen spullen (13%).

Bovendien komt uit het onderzoek een aantal punten naar voren waarover het personeel minder tevreden is. Ook hieruit is een aantal beleidsprioriteiten te destilleren. Zij volgen hieronder in willekeurige volgorde:

- meer aandacht van leidinggevenden voor agressie/geweld en seksuele intimidatie;
- betere naleving schoolregels bewerkstelligen;
- nieuwe docenten beter inwerken;
- meer mogelijkheden om eigendommen veilig op te bergen creëren;
- meer toezicht in en rond school.